

ЩОДО ВПЛИВУ ПРАЦІ НА ЗАСУДЖЕНИХ ДО ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ

Гальова О. В.

*кандидат юридичних наук,
асистент кафедри кримінології та кримінально-виконавчого права
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого,
науковий співробітник Науково-дослідного інституту
вивчення проблем злочинності
імені академіка В. В. Сташиса
м. Харків, Україна*

08.04.2014 р. був прийнятий Закон України «Про внесення змін до Кримінально-виконавчого кодексу України (далі – КВК) щодо адаптації правового статусу засудженого», а також до ст. 118 КВК були внесені зміни, згідно яких, суспільно корисна праця як засіб впливу на засуджених до позбавлення волі втратила свою обов'язковість та визнається *правом*, а не обов'язком засуджених осіб. Але 03.07.2018 р. були внесені зміни до ч. 2 ст. 118 КВК, що засуджені до позбавлення волі, які мають заборгованість за виконавчими документами, *зобов'язані* працювати в місцях і на роботах, які визначаються адміністрацією колонії, до погашення такої заборгованості. Отже, незважаючи на такі законодавчі новели, у ст. 6 КВК вказується, що *праця засуджених залишається одним із основних засобів виправлення та ресоціалізації*, а також є *критерієм, який враховується при застосуванні до засудженого умовно-дострокового звільнення від відбування покарання*. Відповідно до Європейських пенітенціарних правил (далі – ЄПП), праця в місцях ув'язнення розглядають як позитивний елемент внутрішнього режиму та ніколи не застосовують як покарання (п. 26. 1). Тому з'ясування ролі праці під час відбування покарання та її вплив на засудженого має важливе значення не лише для правозастосовної діяльності, але й для науковців кримінально-виконавчого права, оскільки дотепер законодавець визнає її як один із основних засобів виправлення і ресоціалізації.

Учені минулого століття, які вивчали роль суспільно корисної праці для засуджених, які відбувають покарання у виді позбавлення волі на певний строк, зазначали, що вона є не лише засобом біологічного розвитку людини, але й інструментом для постійного розвитку, формування потреб особистості, також сприяє зростанню її здібностей, навичок та умінь їх використання. Крім цього вони вважали, що усі методи виправно-трудового впливу були б даремними, якби вони були позбавлені трудової основи. Схвалюють вказану думку й інші фахівці, що праця повинна стати потребою засудженого. Тому така особа повинна бачити результати своєї праці та усвідомлювати їх, отже не потрібно доручати виконання трудових доручень засудженому, яка не зможе з ними впоратися. Але щоб прискорити процес соціальної адаптації засуджених після звільнення від відбування покарання, праця засуджених, слушно зауважують науковці кримінально-виконавчого права, повинна реалізовуватися на платній основі з можливим навчанням для оволодіння

доступними професіями. На це указують й інші учені, що залучення до праці має бути спрямоване, насамперед, на те, щоб спонукати засуджених ставитися до праці як до позитивної та необхідної складової їх життя, у тому числі й подальшого життя на волі. Такі самі вимоги до праці ув'язнених вказані у ЄСПЛ. Необхідно, щоб, звільнившись із установи виконання покарань, особа мала певні навички й уміння, які дають їй змогу знайти законні засоби для існування та допоможуть безболісно увійти в життя на волі.

Новий варіант ЄСПЛ, ухвалений Рекомендацією R2006(2)КМ РС від 11.01.2006 р., що згруповані у ст. 26 під назвою «Трудова діяльність» у частині II (Умови тюремного ув'язнення) вказують на такі важливі положення щодо праці засуджених до позбавлення волі: «адміністрація пенітенціарної установи повинна прагнути надати ув'язненим достатньо корисної роботи» (26.2); «характер роботи, яка надається, наскільки це можливо, повинен підтримувати або розвивати навички, які дають ув'язненому можливість заробляти собі на життя після звільнення (26.3); «робота, яка вклучає елемент професійної підготовки, повинна надаватися ув'язненим, яким це може надати користь, особливо молодим ув'язненим» (26.5); «ув'язнені можуть обирати вид діяльності, в якій вони хотіли б брати участь, у межах наявних можливостей, з урахуванням відповідного професійного відбору та вимог порядку й дисципліни» (26.6); «організація та методи роботи у виправних установах повинні максимально відповідати організації та методам аналогічної роботи в суспільстві для того, щоб підготувати ув'язнених до умов нормального професійного життя» (26.7); «хоча одержання фінансового прибутку від діяльності підприємств у виправних установах може бути корисним з огляду на підвищення стандартів, а також якості та доцільності професійної підготовки, проте інтереси ув'язнених не мусять підпорядковуватися цій меті» (26.8); «адміністрація пенітенціарної установи або самостійно, або разом із приватними підприємцями має забезпечити роботу для ув'язнених як на території пенітенціарної установи, так і поза її межами» (26.9).

Безсумнівно, вважають учені, вказане свідчить, що суспільно корисна праця є потужним чинником та впливає на формування особистості засудженого. Зокрема, праця під час відбування покарання певною мірою сприяє психоемоційному розвантаженню і відволікає від нав'язливих думок, до того ж швидше минає час. Сумлінне ставлення до праці позитивно впливає на осіб, які відбувають покарання у виді позбавлення волі, оскільки надає можливість застосування до нього умовно-дострокового звільнення від відбування покарання, отримати інші передбачені кримінально-виконавчим законодавством пільги, а також отримати корисні навички та професію, яка допоможе після відбуття покарання влитися у суспільство повноправним та законослухняним членом.

Але на жаль, нерідко в установи виконання покарань трапляються випадки, коли засудженим надаються безглузді доручення лише з однією метою – зайняти їх чимось. Тому виконання таких завдань, вважають учені, негативно впливає на таких осіб, оскільки формує у їх уяві відрозливе ставлення засуджених до праці та подальші негативні установки для їх майбутньої поведінки після звільнення з місць позбавлення волі. Тобто, за таких умов засуджені під час відбування покарання сприймають працю в місцях позбавлення волі як примусову, що викликає зневагу серед засуджених. Таке ставлення вважають науковці зумовлено тим, що, по-перше, виробнича діяльність установ виконання покарань здійснюється на підприємствах радянського типу, де не враховуються наслідки впливу такої праці на виправлення і ресоціалізацію засуджених, і, по-друге, одноманітна і низькооплачувана праця призводить до втрати інтересу до роботи та виснажує засуджених.

Вказане, безумовно свідчить про порушення низки норм ЄПП, зокрема, п. 26.10. та п. 26.12 згідно яких, «ув'язнені мусять отримувати за свою працю справедливу винагороду»: «необхідно заохочувати ув'язнених до того, аби вони заощаджували частину свого заробітку, який має бути їм виданий після звільнення або використаний для інших дозволених цілей».

До того ж, правова регламентація та правовідносини, що виникають з приводу праці засуджених у національному законодавстві, нерідко вказують лише на декларативний характер. Зокрема, мова йде про охорону та техніку безпеки, їх умови праці, соціальне забезпечення та ін., що є порушенням ЄПП, згідно яких «заходи з охорони здоров'я ув'язнених та техніки безпеки їхньої праці мусять бути не менш суворими, аніж заходи, які застосовують щодо робітників на волі» (п. 26.13); «необхідно передбачити кошти для виплати ув'язненим компенсації у випадку отримання виробничої травми, у тому числі професійні захворювання, на умовах не менш сприятливих, аніж умови, передбачені законом для робітників на волі» (п. 26.14); «максимальна тривалість робочого дня та робочого тижня ув'язнених встановлюється відповідно до місцевих норм або звичаїв, які визначають умови найму вільних робітників» (п. 26.15); «наскільки це можливо, працюючі ув'язнені повинні включатися до національної системи соціального забезпечення» (п. 26.17).

Крім цих порушень, під час перебування в місцях позбавлення волі у засуджених осіб трудова активність є низькою, внаслідок низької та несправедливої оплати праці, нижче ніж передбачено національним законодавством України. У таких випадках має місце порушення ст. 43 Конституції України, що кожен має право на належні, безпечні і здорові умови праці, на заробітку плату, не нижчу від визначеної законом...». Такий принцип Основного Закону держави поширюється й на засуджених осіб, які відповідно до ст. 63 Конституції України, користуються всіма правами людини і громадянина, за винятком обмежень, які визначені законом і встановлені вироком суду.

Соціологічні дослідження також довели, що більшість засуджених вважають, що організація праці на підприємствах УВП не відповідає сучасним вимогам і потребам, а праця не має виправного й виховного характеру, оскільки, перш ніж виховувати та виправляти засуджених працюю, потрібно її правильно організувати та забезпечити безумовне дотримання національного законодавства.

Отже, фактично більшість фахівців справедливо вважає, що практика залучення засуджених до праці в місцях позбавлення волі майже не орієнтована на те, щоб засуджений сприймав її позитивно. Це негативне ставлення засуджених до праці зумовлено переважно важкими та виснажливими умовами праці, небажанням виконувати низькооплачувану роботу, відсутністю правових гарантій захисту їх трудових прав тощо.

Таким чином, потребує вирішення у законодавчій площині питання щодо гарантування та належної охорони соціально-економічних прав засуджених осіб, які виявили бажання працювати під час відбування покарання. Безсумнівно доведено, що праця засуджених, позитивно впливає на засуджених та їх ресоціалізацію, коли вона належним чином організована, а трудові права засудженого не тільки гарантовані національним законодавством, але й дотримуються та забезпечуються у правозастосовній діяльності. Тільки тоді у державі та суспільстві буде знято соціальну напруженість, оскільки праця засуджених буде сприятиме їх виправленню та успішній ресоціалізації, а після їх звільнення – превенції, тобто, дозволить поліпшити криміногенну обстановку.

КЛАСИЧНИЙ ПРИВАТНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
АКАДЕМІЯ «БОЛАШАК» (КАЗАХСТАН)

МІЖНАРОДНА
НАУКОВО-ПРАКТИЧНА КОНФЕРЕНЦІЯ

**«ЮРИДИЧНІ НАУКИ:
ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ»**

21–22 червня 2019 р.

м. Запоріжжя

ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ КОМІТЕТ КОНФЕРЕНЦІЇ:

Голова оргкомітету:

Огаренко В.М. ректор Класичного приватного університету, доктор наук з державного управління, професор.

Заступник голови:

Покатасва О.В. – перший проректор Класичного приватного університету, доктор юридичних наук, професор.

Члени оргкомітету:

Абакумова Ю.В. – директор Інституту права імені Володимира Сташица Класичного приватного університету, доктор юридичних наук, доцент;

Лукашевич В.Г. – завідувач кафедри кримінального процесу та криміналістики, доктор юридичних наук, професор;

Пальченкова В.М. – завідувач кафедри теорії, історії держави і права та міжнародного права Інституту права імені Володимира Сташица Класичного приватного університету, доктор юридичних наук, професор;

Рябчишник О.П. – завідувач кафедри кримінального права Інституту права імені Володимира Сташица Класичного приватного університету, доктор юридичних наук, професор;

Воронова О.В. – завідувач кафедри цивільного, адміністративного та фінансового права Інституту права імені Володимира Сташица Класичного приватного університету, кандидат юридичних наук, доцент;

Макух О.В. – доктор юридичних наук, доцент Інституту права імені Володимира Сташица Класичного приватного університету;

Курусь Т.В. – заступник директора Інституту права імені Володимира Сташица Класичного приватного університету, кандидат юридичних наук;

Калашник Н.Г. – доктор педагогічних наук, професор юридичного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка, заступник голови підкомітету з питань реформування пенітенціарної системи, діяльності органів виконання покарань та пробації Комітету Верховної Ради України з питань законодавчого забезпечення правоохоронної діяльності;

Бєлка В.Ю. – голова Апеляційного суду Запорізької області;

Крилова О.В. – кандидат юридичних наук, суддя Апеляційного суду Запорізької області;

Рачинський Р.М. – заступник начальника Головного управління ДФС у Запорізькій області;

Васильцов С.А. – начальник Головного територіального управління юстиції у Запорізькій області;

Дулатбеков Н.О. – доктор юридичних наук, професор Академії «Балашак» Республіки Казахстан;

Кабжанов А.Т. – кандидат юридичних наук, професор, завідувач кафедри юридичних дисциплін Академії «Балашак» м. Караганда, Казахстан.

Юричні науки: проблеми та перспективи : Матеріали міжнародної науково-практичної конференції, м. Запоріжжя, 21–22 червня 2019 р. – Запоріжжя : Класичний приватний університет, 2019. – 148 с.

ISBN 978-966-916-883-2

У збірнику представлено стислий виклад доповідей і повідомлень, поданих на міжнародну науково-практичну конференцію «Юричні науки: проблеми та перспективи», яка відбулась на базі Класичного приватного університету 21–22 червня 2019 р.